

Fogoly vándor, hontalan nép

Zsille Gábor: *Tranzit Felvidék*

Magyar Napló, 2022

Érk., így kezdődik a kötet, s úgy végződik, hogy Ind. – vagyis fordított időrendben utazásokat keretez be. Elöl is, hátul is egy-egy hozzájuk illesztett költeménnyel. Ezek, következetesen, mint a középük iktatott, első, második, harmadik, negyedik útként megjelölt fejezetekben is, két szakaszra osztott négy sorosak, tízes szótag-számúak, különböző, de leggyakrabban talán kétüteműek és *a b c b* rímképletűek. Felépítésükben, szerkezetükben lényegi eltérések nem mutatkoznak, mintha a nyitó vers első strófája – „Lesz majd egy pont, amikor elfogynak / a megírható élmények, utak, / s hiába nézed, a határ zárva, / karanténban minden alakulat” – a koronavírus-járvány felidézésének szándékához hasonlóan közvetlenebbül célozna az úti élmények korlátok közé rendezésére is. Ez a kettősség még jellegzetesebb jelentésszóródáshoz vezet a második strófa tagadásokon alapuló állításaiban. Az „új célokat” nem mutató térkép szóba hozása, illetve „a folytatásról semmit sem tudni” az emberi élet mint egyetlen utazás képzetéhez a kiismerhetetlen és elháríthatatlan sorscsapását, halálos veszélyét kapcsolja „az elmúlás hódít” kurta közlésével. Innen, az élet végességének tényszerű bejelentésétől vált át történelmi s tapasztalaton túli, a megismerés határain kívüli terepekre. Az elmúlás magyarázata mint ítélet fogalmazódik meg: „így tranzit a / Felvidék és a gloria mundi” – a latinból eredő s ideiglenességet, mulandóságot jelentő transit fogalmával jelölve a Felvidék évszázadokra visszanyúló átmeneti helyzetét is, ugyanakkor a pápaválasztások kötelező részeként egészen az 1960-as évek elejéig elhangzott „sic transit gloria mundi”,

„így múlik el a világ dicsősége” igéjével létbölcseleti-morális távlatokba állítja.

Az út, az utazás metaforája a kötet záró keretében már ilyen távlat kifejezője. A nyitány, az érkezés az emlékek megörökítését ígerte – a zárlat, az indulásé, a folytatást, új élményekkel való feltöltődés szándékát, reményét. Az út kezdete azonban az út vége is: „El sem kezdődött, máris véget ér” – a tudósítás szenvtelen, az itt is, mint másutt is alanyi beszélő szemléletének változását jelezve. Eddig mind a négy út során „olyan szépen megfért egymás mellett (*Sztreccsény vára*) annyi kényes vagy kellemes pillanat, örömök könnye vagy kínok verejtéke. Vonzott a táj, a természet szépsége, az épített környezet ismeretlensége, mássága, erős volt az érzékek ingere, a látványoké, az ízeké, a hangoké s a női testeké.” Most viszont az újra útra kelő már nem az érdeklődését felkeltő ismeretlennek, hanem taszítóan idegennek érzi, látja a város mellett, amit maga választott célként, az „alkonyt” is, „fakónak” a sétateret, a szálloda pedig a hiányával tüntet, „nincs üres szoba”. Az idegenségtudat és a hiányérzet hangjai uralkodnak a magát jelentéktelennek, szinte megsemmisültnek láttató lírai én szólamaiban. Az útja legelején visszafordulót „elnyeli” az éjjeli busz, lábnyomát befonja, felismerhetlenné, jeltelenné teszi az iszalagként indázó sötét. A lábnyom a képzettársítások körébe hozhatja az írott beszéd nyomát, a betűvetését, mégpedig a mintegy mellékesen, váratlanul hangzó felkiáltás miatt: „Másoknak milyen egyszerű minden, / milyen könnyedén jönnek a szavak!” Fölsejtlő alkotói elégedetlenség, váratlan válságérzet, röpké rövidzárlat? – az utazás

megszakad, nem vág neki, kísérletként, kalandként kipróbálatlan terepeknek, vállalva a nehezebbet. Ha már eddig könynyedén jöttek, neki is, a szavak.

Könynyedén, s nem csak olyankor, ha habkönnyű a vers tárgya s témája. Például krémevő verseny, fröcskölő tejszínhabbal, nyerítő résztvevőkkel, vagy csókpróbák, aztán előbb vagy utóbb jöhetnek a „frankó” kaják, knédli, „de csúcs a máj”, rájuk, utánuk „egy korsóval” (*Párkány /1-2-3/*). A hatalmas vadgesztenye látványa is könnyed képzelettel úszik át a világ karácsonyfájának májusi virágyertyákkal díszített látomásába, de jó szórakozás nézegetni a hóban a „varjúnyomok ákombákomát” is, utána meg krémet enni, noha az íze „ó, jaj, kétségbeejtő”. A felszakadó panasz kísérte lesújtó minősítés együtt a túlzás játékos formája, akár csak „szédületet” emlegetni egy régi knédlielésre gondolva – a felnagyítások mintegy bohókásan vállalják a kínrímkényszert, amott a „hőfelhő-kétségbeejtő”, emitt az „épület-szédület” párost (*Komárom /1-2-3/*). Majd megint, megunhatatlanul, a knédli, itallal s a két éjszakás nővel párosítva, hogy alig emlékezzék rájuk a hálátlan s „könnyelmű vándor” (*Érsekújvár /1/*). S fáradhatatlanul, fürdés, lubickolás a tiszta rímek „tengerében”, a nagyszerű műfordító, Rozsnyó Jitka „ritka” „titka” búvárolásával (*Érsekújvár /2/*). Aztán, váltakozva, pehely és nehéz fajsúlyú esetek, események. Kültelki kocsmá, „dínomdánom”, lány, aki „inceleg” ott, itt viszont a boszorkányperbe fogott költő, Árpád, akibe „Cs. úr belerúgott, J. belelőtt”, amikor mint „diónyi jég szemek kikeletkor: / dühödten végigsöpört a libe- / rális ízlés- és véleményterror”, sőt, „az antiszemita kártyát” is „kijátszották ellene”. Az alanyi beszámoló a kettétört szó egyik sorból a másikba történő áthajlítással mintegy nyomatékokat ad ideológiai-politikai felfogásának, hova nem tartozásának – ez esetben elhallgatva az érintettek teljes nevét, így szerepeltetve viszont, akinek a halálhírét vette, az író és festő Sobor Antalét. Önnön öregsége tanúsító-

jának tudva, „ha minden városhoz / kötődik néhány kedves halottam” (*Dunaszerdahely /1-2-3-4-5/*). A beszéd azonban nem lesz tragikus hangütésű, a sorvégi páros összecsendések inkább kedélyesek, játékosak. Kecskerímes formában („ezelőtt” – „belelőtt”) éppúgy, mint az asszonánckében („hosszúversben” – „kissé nyersen”, a túlzás, a felnagyítás hangsúlyaival („egy percre” – „csattogott egy szekerce”). A fásult, nyomott lélekállapottól távol esnek – mindenekelőtt a rímelés, a „Zsille” – „bőr süllő”-féle kancsalrímek miatt a múlt világában kalandozó, a családtörténeti szálakat gombolyító költemények is, a *Kajal* hat darabja. Az utazó „messzi rokonokkal” találkozik Kajalon, ahol több mint száz évvel ezelőtt az ő családja is élt, s mivel hogy „most Budapest” a lakhelyük, és mert immár „egymáshoz semmi közünk”, szegyenpadra ülteti, bűnbakká növeszti magát: „Képe mről a bőr süllő le, mennyire / nem értjük egymást – nem értem őket. / Nyelvünk közös, de a világ már nem: / ezer különböző élmény, ötlet”. Majd az önvád is, indok nélkül: „Azt hiszem, az ő életük tisztább”. Vagy mégsem? „Se fénylőbb, se rosszabb. Talán. Nyilván.” A „félíg már beomlott kút” metaforája „elnyűtt” limlomokkal „egy egész / évszázad összes verejtéke és / könnye” gyűjtőhelye, ahol „sok csend” rekedt meg, „és fény, egy kevés”.

Évszázados a hallgatás csendje és évszázados az a pislákoló fény is, ami egyszerre világít a szűkebb és tágabb közösségekre: a családra s a nemzetre, nemzetiségre, halvány reménysugarakkal a jövő felé. A jelen az elmúlt magyar világ romjaiban mutatkozik meg, „egy korszak halotti torának” zajában (*Kassa /3/*). Az utazás során a magyar nemzeti emlékhelyek felkeresésekor leggyakrabban az emlékek államilag szabályozott kitörlésével szembesülve. A valaha mesés arborétumnak „hült nyomai” maradtak, a kastély romokban, „fődéme sincs már”, vigasznak keserű tudás, hogy „a természet kitart” (*Felsőszemeréd /1, 2/*). *Dobronya vára* (1-2) – hajdan Csák

Máté, majd Károly Róbert tulajdona – megmaradt „két fala”: „a táj testén történelmi hegek”. *Dobrováralja* műemlék haranglába „a jelent árulással vádolja”. Balassi Bálint születési helyén, *Zólyomban* a várkapun felirat: „*Szlovák nemzeti emlék*”, a portás eligazít: „Van itt valami / tábla, valami külföldi költő”. *Selmechánya* (1-2) Petőfi emléktáblája előtt „szlovákul zengi” egy „pasas”, hogy „Sándor / félig szlovák, félig román költő”, egyébként a település, hol „magyar szót csak kétszer hallottam”, óvárosi részében „minden romos, utóíz, emlék: / ruhába bújtattak egy csontvázat”. *Körmöcbánya* (1-2): a Monarchiából csak „egy vérszegény utcarészlet” maradt, „A királyi pénzverde emléke / egy karamellszín cipzárás tasak”. *Kassa* (1): „A Rákóczi sírja most zárva van. / nekem kéne kinyitni, de most nem”, „Négyen nem mehetnek be, hogyisne. / Csakis csoportban, az meg öt ember”. *Kassa* (3): „Márai Sándor szülőházára / egy kéz festéssel azt írta: KURVA, / a vadonatúj emléktáblára, / százados gyűlölettől vakulva”. A nyelvfogyatkozás ténye, a nyelvvesztés réme: „ami nem jut eszembe magyarul, / azt szlovák szóval mondom”, „nagy a doprava”, „fontos a klientéla”, az Andrásnyak „voltak itt a feudál”, hogy mikor, „Nincs rá emlékem” (*Rozsnyó* /1/). A művelődéstörténeti értékfogyatkozás, romlás okozta csalódás akkora erejű, hogy közönyössé tesz – mintegy ellenhatásul vagy viszonzásul – a szlovákok évszázados pénzügyi, kulturális központjának még a természeti környezete iránt is: „Valaki azt mondta, menjünk innen” (*Rózsahegy* /1/). Mintha nem marasztalna semmi és senki, „mintha szakadatlan úton lennék, /mintha örökké csak átsuhannék”,

akár „egy fogoly vándor s egy hontalan nép” (*Alsókubin*).

A jelképes értelemben vett fogság és hontalanság esztétikai tapasztalata mellett az utas beszédének gazdagabbá, változatosabbá, színesebbé tételét szolgálhatná az érzéki tapasztalatok, kalandos csábítások pikáns-sejtelmes felelevenítése, itt-ott bizarr jelenetézése. Út menti réti, hempergés, lefotózott nagylábujj (*Vágfarkasd*). Enyhe önvád, vergődés-próba „a család szívemig erő gazán” (*Tallós* /1/). Zsindegyes ház, képzeletbeli serleg, bele töltve „néhány korty félédes korty vétket” (*Gúta* /1/). A vétek félédes, a stílus pedig szirupos, „csózkodtól meleg a szám” módra kissé hatásvadász. A rímpárok („villanás – inna más”, „végeztél – életcél”, „lesz – lösz”) is hasonlóan jellemezhetők, ám ötletességükkel, tréfás voltukkal, szellemességükkel inkább értékhardozó tényezők. Könnyedén jönnek, könnyedebben, mint a művelődéstörténeti, nemzetiségpolitikai, kultúraideológiai nyolcsorosak ritmusát, zeneiségét is meghatározóak. A kötet élet-szemléletét, költői érzületét jellemzi azonban, hogy ezek sem hordoznak támadó dühöt, haragot, gyűlöletet. A *Tranzit Felvidék* vándora nem a jeremiádok költője, hogy vég nélkül, hosszan kitarított és ismételt, indulatos jajszavakban kiáltaná világgá panaszait. Beszéde „bölcész világfájdalom nélkül” szól és szólít (*Vágsellye*), emlékezve és emlékeztetve, hogy lengyelek, magyarok, ruszinok, szászok, / szlovák és cseh husziták, ukránok „megrajzoltak egy közös országot” (*Bártfa*) – s itt, ahol a „sokféle népnek” közös a múltja, közös lehetne a jövője s közös az egymás megbecsülése, tisztelete is.

Márkus Béla

MÁRKUS BÉLA (1945) a Debreceni Egyetem nyugalmazott docense. Utóbbi kötetei: *Gál Sándor* (2017), *Szilágyi István* (2018), *Cseres Tibor* (2022).